

Wagneri Isolde ja Heli Veskus

Tiiu Levald

RICHARD WAGNERI ooper „TRISTAN UND ISOLDE”: RAHVUSOOPERIS ESTONIA uus solistide koosseis 6. IX, osades HELI VESKUS, HELEN LOKUTA, ANDRES KÖSTER, RAUNO ELP, PETER SVENSSON, PRIIT VOLMER, MART MADISTE jt.

6. IX oli ooperigurmaanidel võimalus osa saada jahmatavast etendusest rahvusoperis Estonia: Richard Wagneri muusikaline draama (või kui soovite) vokaalsümfooniline poem „Tristan ja Isolde” uue osatäitjaga Isolde rollis. Kui ooperi peakangelaseks on autori tahtel peetud Tristanit, siis kõnealusel öhtul oli seda kindlasti Isolde.

Heli Veskus on aastast 2001 Estonia solistide nimistus, kuid tal on seljataga juba ka destamisväärne rida sopranite unistuste rolle: Mozarti donna Elvira ja Fiordiligi, Puccini Mimi ja Tosca, Tšaikovski Tatjana, Leoncavallo Nedda, Verdi Desdemona ja Leonora, Catalani Vally ning rida Viini klassikalisi operette.

Wagneri lauljatele on ajast aega esitatud erilisi nõudmisi, sest selles stiilis ei pea mitte ainult kauni kõla ja selge sõnavaldamisega laulma – need oskused peavad ju ka muu muusika esitamisel kehtima –, vaid lauljal peab olema ka väga tugev tervis ja väga head jalanõud! Viimane tõdemus kuulub kuulsale rootsi sopranile Birgit Nilssonile. Vastu pidada kolm vaatust järjepidevat laulmist (ligi viis tundi!) nõuab väga oskuslikku energiajaotust ja kindlasti äärmiselt stabiilset vokaalset vormi.

„Tristan ja Isolde” kui meie ooperikunsti romantiline verstapost

„Tristan ja Isolde” on omandanud kindlalt niidelda verstaposti asendi ooperiloos: tegu on

Romantismi kõrghetk nii libreto kui muusikalise keele poolest.

2X HARRI ROSPU

kerge ironia varjund, kui Tristan põhjendab oma mitteilmumist Isolde juurde rüütlikoodeksiga – milline peitusemäng! Mõjus oli kogu muusikaline kooslus samuti „Armujoogi” teemas.

Teise vaatuse keelpillide ärevaks tegev *tremolo* ja siis imeline bassklarneti (Vello Sakkos) alatatud teema, mis nagu viiks kuulaja une-

Kolmanda vaatuse ajaline kaalukauss on Tristani päralt. Pärast lühikest igatsevat teemat kõlab ülrikaunis inglissarve (Ele Raik) karjuseviis, milles kogu lõputu igatsuse valu ja ilu.

Sinna tenori partii on (mitte vist ainult minu meelest) päris sadistlikult loodud: mitmekümnel leheküljel keritakse korduvalt kromaatilist „ülesmäge” pürgivaid ja lahenduseta

„Tristan ja Isolde“ kui meie ooperikunsti romantiline verstapost

„Tristan ja Isolde“ on omandanud kindlalt nii-öelda verstaposti asendi ooperiloos: tegu on romantismi kõrghetkega nii libreto kui muusikalise keele poolest. Libreto värsstekst on samuti Richard Wagneri enda sulest. Teoses ei valitse üksnes orkestri harmooniate ebamaiselt kaunis mäng, millega paralleelselt kulgeb ka aariaaliline laulmine, vaid laulja liin on alati üks hääl harmoonilisest liikumisest. Ja just selle eripära tajumine on kindel tunnismärk, kas laulja musikaalsus küündib osalema selles müsteeriumis.

Ei hakka siinjuures üksipulgi lahkama kogu seda „Armusurma“, „Armupiina“, „Armurõõmu“, „Armuvaimustuse“ jne teemade ringi ning arendusi, sest Wagner ise pole iial oma juhtmotiividele selliseid „silte“ külge riputanud – see on olnud uurijate töö.

Küll aga tahan lugejale edasi anda neid emotsioone, mida sünnitasid sellel öhtul orkester ja lauljad **Arvo Volmeri** dirigeerimisel.

Muusikaline lummus algas tšellodelt kõlava teemaga, mis arenes pidevas kulgemises ooperi lõpuni, kord kuulnud teemades pidevalt transformeerumises ühest helistikust teise, sealjuures anarhiata, vaid järgides äärmist loogikat. Kõrvupaitavalt kõitis tähelepanu Noore meremehe (**Andres Köster**) laul iiri tütarlastest, kes viiakse üle mere läände – siin pandi maha esimene märk algavast saagast. On ju selles laulus vihje Isoldele, kes samuti on teel kuningas Marke juurde, et saada tema kaasaks. Terve esimene vaatus on peamiselt Isolde ja tema teenijanna Brangäne (**Helen Lokuta**) dialoog. Uskumatu, kui nüansirohkeks ja tihedaks see kujunes mõlema lauljanna poolt. Heli Veskuse Isoldes oli kuninglikku uhkust, lähedase inimese kaotusevalu – oli ju Tristan tapnud Isolde kihlatu – ning kirglik kättemaksu-idea. Kuid kättemaks pidi ju tabama Tristanit, kelle haavad ta oli (kui tundmatul) parandanud ja kelle vastu tal, endale tunnistamata, oli juba tärnanud armutunne.

Vokaaltehniliselt on see partii kirja pandud väga „kiuslikult“: päris kõrgtoone pole palju, kuid kogu rolli tessituur istub sageli väsitavas üleminekuregistris, nõudes samas aktiivset retsiteerimist. Lausa kangelaslikuks tuleb pidada ka Heli Veskuse saksa keele ja wagnerliku värsi omandamist – ilmetatud

Isolde: „Surma töö ma hulljulgelt enda teha võtsin.“

oli viimne kui nüans. Siinjuures tahan tänada subtiitrites pakutu tõlkijat, sest ka siin valitses väärtustatud keel ja mõtestatus. Autor on jäetud kahjuks kavalehel märkimata.

Võluv oli laulja muusikaalne Wagneri kromatismi interpretatsioon: need pidevad „mäkkeronimised“, millel ei paista lõppu olevat, mis nagu ei lahenekski kuskile ega annakski nagu hingetõmbeks aega! Vääriline partner talle oli siin kindlasti ka Helen Lokuta, kes on teinud vokaaltehniliselt selle rolliga lausa „tiigrihüppe“. Ka emotsionaalses plaanis andis ta endast parima, niipalju kui lavastuskontseptsioon seda talle võimaldas. Aga sellest piisut hiljem.

Peter Svenssoni Tristan oli sümpaatne kogu oma olemuselt, ta oli kindlasti palju kogeenum tegija võrreldes meie noore koosseisuga. Tema kangelastenor on kauni, mitte eriti jõulise kõlaga. Tema suhtumise Isoldesse oli küll igatsev, kuid esimeses vaatuses rüütli au kohaselt ka vaoshoitud.

Muusikaliselt ja vokaalselt oli Isolde ja Tristani minevikutaaga selgitamise ja Isolde raevukate süüdistuste dialoog hea pingé ning ilusate leidudega kujundatud. Mulle imponeerisid väga Heli Veskuse naiseliku malbuse ja

deksa – milline peitsemäng! Mõjus oli kogu muusikaline kooslus samuti „Armujoogi“ teemas.

Teise vaatus keelpillide ärevaks tegev *tremolo* ja siis imeline bassklarneti (**Vello Sakkos**) algatatud teema, mis nagu viiks kuulaja unetaoliselt, ebamaisesse, vaid endasse vaatavasse maailma, kuhu ju see üliromantiline, kõiksusesse sulanduda sooviv armupiin need kaks viib. Pikale Brangäne ja Isolde väga emotsionaalsele dialoogile, kus Heli Veskuse hääle oli lisandunud äärmiselt säravaid, sooja kirglikust täis intonatsioonid ning Helen Lokuta üritanud veenda oma käskijannat mõistlik olema ning süüdistanud ennast hukutava armujoogi andmises.

Täis veendumust oli Isolde vastus: „Surma töö ma hulljulgelt enda teha võtsin, armujumalanna võttis selle minu võimusest...“ On vist mõttetu püüda sõnadega kirjeldada järgnevat Isolde ja Tristani duetti. Muusikaajaloos on kindlasti hulgaliselt leida meelikõitvaid duette, mis täis kirgi ja täitumatuid unelmaid, kuid sellist vokaalsümfoonilist kooslust, nagu siin Wagneril on õnnestunud luua, ei oska kõrvutada millegagi. Ning, mis kõige olulisem, kõik kõlas täiuslikult! Kõik teemad kulgesid kasvavas pinges, lauljad ulatasid teineteisele fraase nii, et kuulaja viidi oma hüpnootilisse seisundisse kaasa – kuni karm reaalsus lõhkus nii üüriseks osutunud illusiooni.

Tristani kannupois Kurwenal (**Rauno Elp**) on truu kaaslane, kes püüab hoolsalt kaitsta isanda julgeolekut, kuid Tristani sõber Melot (**Mart Madiste**) on reeturlikult kohale toonud Kuningas Marke (**Priit Volmer**), kes ei suuda mõista nii hellalt armastatud õepoja Tristani nii alatut käitumist, nagu seda on armastus tema naise Isolde vastu. Ja ongi lool lõpp: Tristani rüütli ei luba muud kui lasta end Melot'i surmavalt haavata ning küsida vaid Isoldelt, kas ta järgneb talle sinna, kus päike enam eal ei paista. Ja muidugi saab ta jaatava vastuse. Selle ümberjutustuse tõin ära selleks, et avaldada vaimustust kõigi nende noorte lauljate üle, kes osalesid selles stseenis. Kõik nad valdasid wagnerlikku retsiteerivat vokaliseerimist perfektselt, kaotamata sealjuures kaunist hääle kandvust. On ju nii Kurwenali kui Marke'i partiid väga nõudlikud ka tessituuriliselt: palju ülemises registris emotsionaalseid puhanguid ning tekst peab olema äärmiselt selge mõtterõhkude väljatoomisega.

kõlab ülikauis inglissarve (**Ele Raik**) karjuseviis, milles kogu lõputu igatsuse valu ja ilu.

Siinne tenori partii on (mitte vist ainult minu meelest) päris sadistlikult loodud: mitmekümnel leheküljel keritakse korduvalt kromaatilist „ülesmäge“ pürgivaid ja lahenduseteta emotsioone piirsituatsiooni ja sealjuures tenori üleminekuregistri helisid lausa kuritarvitades. Pole ime, et ooperi Müncheni esietendust laulnud tenor suri varsti ning kaks dirigenti on lahkunud siit elust keset etendust! Ja veel üks fakt ajaloost – enne esietendust tehti 77(!) proovi.

Isolde surm kui maailma muusikaloo üks kauneimaid lehekülgi

Ooperi lõpetab Isolde surm. Kindlasti on see muusika üks maailma muusikaloo kauneimaid lehekülgi ning kogu teose ideestiku kvintessents kõlas sellel öhtul erakordses täiuslikkuses. Uskumatu, et pärast nii pikka ja pingeist tulvil lavalolekut suutis laulja anda kuulajale nii palju õrnust, *pianissimo*'s kujundatud pikki, pikki poognaid ja sulanduda kogu orkestri harmooniatesse, viies kuulaja lausa ekstaasi.

Ma ei puudutanud siinkohal lavastuslikku kontseptsiooni (**Neeme Kuningas, Ervin Õuna-puu**), sest ei soostu mõistma selles kuigivõrd paljut. Miks peab publikule „näpuda näitama“, et armunud inimesed on pimedad ning siduma neil silmad, mis ilmselgelt väga häiris niigi raskes olukorras lauljaid? Miks tehti nii kauni legendi pärit kangelastest esimesest hetkest peale surivõõrlik olid ning võeti seega neilt igasugune kehaline vabadus, mis eriti ei sobinud Isolde kirgliku raevuga esimese vaatus alguses?! Miks pidid kõik tegelased olema rietatud musta, kui tegu oleks võinud olla huvitava XII sajandi rüütliajastu vihjetega? Kui taheti tänasesse päeva viidata, siis küsiks – miks? Kas Brangäne ja Kurwenali ebamugavad prillid ja nende vandeseltslaslik „armujoogi“ segamine pidi olema viide, et nemand kui kõrvalseisjad on „nägijad“? Miks peame niigi jõhkra ajas, kus TV-ekraanilt pritsitakse meile näkku verd ja rõvedust, ikka ja jälle ütleva: „Me ei taha jutustada muinasjuttu“?

Prantsuse kirjanik Romain Rolland, kes võttis sõna ka kui muusikakriitik, on öelnud: „Kas leidub teist nii vaoshoitud draamat, nii väliseid vahendeid vältivat, kui seda on „Tristan“?“